

УДК 338:351

Крижановська О. В.

Міжнародний університет бізнесу і права

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В ПАЛИВНО-ЕНЕРГЕТИЧНІЙ ГАЛУЗІ

У статті досліджено стан та визначено основні проблеми формування енергетичної безпеки України в паливно-енергетичному комплексі та теоретичні підходи до визначення сутності понять «паливно енергетичний комплекс», «економічна безпека» та стратегічні наслідки цієї галузі.

Ключові слова: енергетична безпека, паливно-енергетична галузь, електроенергетична промисловість енергетичні ресурси.

Постановка проблеми. Сучасний етап економічного розвитку України демонструє ознаки її енергетичної залежності. Для України, як і для багатьох країн світу, рівень задоволення потреб в енергетичних ресурсах за рахунок власного видобутку становить приблизно 50%. Однак при високому рівні залежності країни від зовнішніх поставок природного газу, нафти, ядерного палива викликає стурбованість монополія єдиного постачальника, фактична відсутність диверсифікації джерел постачання імпортованих паливно-енергетичних ресурсів, низька ефективність їх використання. Газовий конфлікт кінця 2011 р.-початку 2012 р. яскраво показав, що для дотримання дієвої енергетичної безпеки нашої країни потрібно розробити та провести цілий комплекс заходів в цьому напрямку. Результатом конфлікту можна вважати перехід Росії і України на більш прозорі принципи в торгівлі і ліквідації посередників.

При визначенні шляхів забезпечення виходу країни з кризи та переходу на шлях стійкого соціально-економічного розвитку важливого значення набувають завдання якісних перетворень в енергетичному комплексі національної економіки. При цьому слід враховувати, що зміни в енергетичній галузі належать до найскладніших процесів при реалізації економічної політики держави. Щоб повною мірою забезпечити енергетичну безпеку України і закласти основи довгострокового стабільного енергопостачання, необхідно розробити та втілювати заходи науково-обґрунтованої і суспільно-сприятливої енергетичної політики країни. Формування основ такої політики було розпочато в 90-ті роки ХХ століття. За роки незалежності в Україні був прийнятий ряд нормативних документів, в яких визначаються основні цілі, пріоритети та напрямки енергетичної політики, окреслюються механізми розв'язання існуючих протиріч у паливно-енергетичному комплексі країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти, що стосуються дослідження проблематики енергетичної безпеки, її місця в структурі економічної політики країни розглядаються в працях іноземних та вітчизняних авторів, а саме: Макогона Ю.В., Куденко Г.Е., Кадермеєвої Д.С., Ермітової С., Гуцала А., Прейгера Д., Корнілова І., Тодійчука О., Гончара Г., Корсунського С., Саприкіна Е., Омельченка В. тощо. Суттєвий внесок у розуміння комплексу питань енергетичної незалежності, умов та інструментів її забезпечення зроблений дослідниками Національного інституту стратегічних досліджень при Президентів України та Національного інституту проблем міжнародної безпеки, зокрема Шевцовим А.І., Землянним М.Г., Дорошевичем А.З.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. Незважаючи на значний науковий доробок

вказаних вчених щодо висвітлення питань, пов'язаних з сутністю, процесами та механізмами формування та розвитку енергетичної безпеки, багато проблем у цій сфері залишаються не вирішеними. Зокрема, існує необхідність подальшого дослідження факторів та проблем формування енергетичної безпеки України, що дасть змогу окреслити пріоритетні шляхи її забезпечення в сучасних умовах.

Формулювання завдань та цілей статті. Метою статті є дослідження та аналіз стану формування та розвитку енергетичної безпеки України в паливно-енергетичному галузі, комплексний розгляд основних проблем її забезпечення та визначення пріоритетних шляхів їх розв'язання.

Виклад основного матеріалу. Енергетична безпека є однією з базових складових системи національної безпеки держави. Значна інтеграція енергетики в основні галузі економіки та соціальної сфери визначає її особливу роль у гарантуванні безпеки розвитку сучасного суспільства.

У широкому розумінні енергетична безпека визначається спроможністю забезпечувати свої поточні і перспективні потреби в енергетичних ресурсах з урахуванням можливостей виникнення особливих режимів функціонування економіки у надзвичайних ситуаціях, захисту економічних інтересів від системи загроз в паливно-енергетичній галузі.

Визначальним фактором підтримки належного рівня енергетичної безпеки є сталий розвиток власного паливно-енергетичного комплексу (ПЕК), який складається із підприємств, які спеціалізуються на видобутку, збагаченні, переробці і споживанні твердого, рідкого та газоподібного палива, виробництві, передаванні та використанні електроенергії і тепла.

У паливно-енергетичному комплексі виділяються дві великі групи галузей – паливна і електроенергетика. До паливної промисловості належать нафтодобувна, нафтопереробна, газова, вугільна, торф'яна, сланцева, урановидобувна і збагачувальна; до електроенергетики – теплові, гідро-, атомні електростанції і нетрадиційні види (сонячна, вітрова, геотермальна та інші).

В економіці України паливно-енергетичний комплекс відіграє надзвичайно важливу роль. Його місце та значення у промисловості відображає вартість продукції, яка становить п'яту частин від загальної вартості виробленої в державі промислової продукції.

Базовими показниками енергетичної безпеки є такі індикатори: рівень забезпеченості у паливно-енергетичних ресурсах, частка потреби у паливно-енергетичних ресурсах, що забезпечується за рахунок імпорту з однієї країни, наявність стратегічних запасів енергетичних ресурсів тощо.

Перспективною є активізація розробок родовищ нафти і газу, які розташовані в українському секторі Чорного і Азовського морів, хоча це вимагає значних додаткових капіталовкладень.

Родовища природного газу розташовані в тих самих районах, що й нафтові. На території України 83% балансових видобувних запасів природного газу припадає на Східний регіон. Всього на державному балансі природного газу перебуває 309 родовищ загальною потужністю 1 494 млрд. м³. Серед загального обсягу розвіданих запасів нафти і газу близько 60% належить до важкодоступних.

Потенційним шляхом розвитку нафтової і газової промисловості та збільшення видобутку енергетичних ресурсів може бути дорозвідка і використання нерозвіданих запасів, які розташовані на глибинах понад 5 000 м у Дніпровсько-Донецькій западині та Прикарпатському прогині.

Важливим стратегічним ресурсом є запаси вугілля, яким держава забезпечена найкраще серед інших паливно-енергетичних ресурсів. Динаміка основних тенденцій розвитку світової енергетики свідчить про стійке збільшення ролі вугілля. Цей факт має важливе значення для України, оскільки у структурі її паливно-енергетичних ресурсів частка вугілля є значною [3, с. 42].

У структурі вугільних запасів 94,5% припадає на кам'яне вугілля, а 5,5% – на буре. Сумарні запаси вугілля в Україні становлять близько 300 млрд т. За нинішніх темпів освоєння і видобутку вугільних запасів вистачить приблизно на 400 років. Цей фактор значною мірою сприяє підвищенню енергетичної безпеки держави та її регіонів.

В Україні функціонує близько 200 вугільних шахт, які зосереджуються переважно у центральній і північній частинах Донецької та південній частині Луганської областей.

Незважаючи на наявний потенціал, високий рівень вичерпаності запасів вугілля, складність його видобутку, критичність технологічного і технічного стану, надмірний рівень катастрофічності виробництва свідчить про складність збільшення його видобутку в перспективі.

Як свідчить проведений аналіз, серед стратегічних запасів паливно-енергетичних ресурсів Україна найбільшою мірою забезпечена вугіллям, значно меншу роль відіграють поклади нафти і газу, що спричинює її значну залежність від поставок цих ресурсів із-за кордону.

Важливим фактором підвищення рівня забезпеченості потреби у паливно-енергетичних ресурсах виступає розвиток енергетики та підтримка належного рівня її функціонування.

Електроенергетика є галуззю економіки України, від надійного і сталого функціонування якої значною мірою залежать темпи економічного зростання та енергетична безпека держави. Основна частка продукції електроенергетики виробляється об'єднаною енергетичною системою України. Вона включає 8 районних енергосистем та 27 енергопостачальних компаній.

В Україні експлуатують три типи електростанцій: теплові (ТЕС), які працюють на твердому, рідкому та газоподібному паливі; гідрравлічні (ГЕС), які використовують для виробництва електроенергії гідроресурси, та атомні (АЕС), які як паливо використовують збагачений уран або інші радіоактивні елементи. Існують також електростанції, які використовують нетрадиційні джерела енергії, однак їхня частка незначна.

За 5 місяців 2011 року обсяг виробництва електричної енергії електростанціями, які входять до об'єднаної енергетичної системи України, досяг 85 018,1 млн кВт, що на 2 308,7 млн кВт або на 2,8% більше порівняно з аналогічним періодом 2010 року.

Атомними електростанціями вироблено електроенергії на 82,0 млн кВт, або на 0,2% більше проти відповідного періоду 2010 року. Коефіцієнт використання встановленої потужності становить 80,5%, що на 0,4% менше рівня минулого року.

Виробництво електроенергії гідроелектростанціями збільшилося на 124,7 млн кВт, або на 2,4% від минулорічного періоду та становить 5 383,2 млн кВт [1, с. 150].

Наявна структура виробництва електроенергії є занадто витратною для держави, оскільки характеризується значним домінування атомної і теплової енергетики, які виробляють найдорожчу енергію (найбільш дешевим видом електроенергії є гідрравлічна).

Забезпеченість держави у паливно-енергетичних ресурсах значною мірою обумовлюється наявністю власних енергетичних ресурсів, а в разі їх нестачі – покривається за рахунок імпортичних поставок. Однак використання останнього варіанту призводить до виникнення надмірної залежності від одного (монопольного) джерела постачання, що створює загрозу не лише енергетичній, а й національній безпеці держави.

Головними постачальниками нафти і газу в Україну є Російська Федерація, Казахстан і Туркменістан. За експортом нафти частка РФ становить 70%, Казахстану – 30%; за експортом природного газу частка РФ становить 73% обсягів споживання в Україні. Така структура постачання вкрай невигідна для України та є однією з головних загроз її енергетичній безпеці [2, с. 69].

Для України питання енергетичної безпеки є нині головною умовою її існування як самостійної держави. Заходи державного регулювання щодо забезпечення енергетичної безпеки можна розділити на превентивні і ліквідаційні.

Прискорений розвиток вугільної промисловості України вбачається гарантом її енергетичної та економічної незалежності, а тому потребує фінансової підтримки держави. Окремі твердження про недоцільність розвитку вугільної промисловості через низькі якісні характеристики власного вугілля, економічної невигідності його використання, великих матеріальних і фінансових витрат є не досить обґрунтованими в контексті національної безпеки. Зважаючи на значні запаси в нашій державі вугілля, цей стратегічний ресурс може сприяти піднесенню рівня забезпечення енергетичної безпеки України.

Висновки. Таким чином, у статті було здійснено дослідження стану формування вітчизняної енергетичної безпеки в паливно-енергетичній галузі, розглянуто основні проблеми її розвитку та окреслено пріоритетні шляхи їх подолання. Це дає змогу стверджувати: лише глибинне розуміння проблем досягнення енергетичної безпеки країни дозволить винайти ефективні та дієві шляхи їх подолання та сприятиме забезпеченню населення та економіки України надійними та якісними енергетичними продуктами, стабільному розвитку ПЕК та створенню гарантій для високого рівня енергетичної безпеки України. Досягнення поставлених цілей забезпечить високий рівень економічної безпеки та незалежності нашої держави на національній та світовій арені.

Список літератури:

1. Барановський О.І. Фінансова безпека : монографія. – К. : Фенікс,1999. – 338 с.
2. Кормишкин С.Д. Економічна безпека регіону : навч. посіб. – Саранск : Видавн. Мордов. ун-та, 2001. – 136 с.
3. Користін О.Є. Економічна безпека : навч. посіб. / О.М. Джужі. – К. : Алерта; КНТ; Центр учбової літератури, 2010. – 368 с.

Крыжановская Е. В.

Международный университет бизнеса и права

**ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ МЕХАНИЗМА
ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В ТОПЛИВНО-ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ**

Резюме

В статье исследованы состояние и определены основные проблемы формирования энергетической безопасности Украины в топливно-энергетическом комплексе и теоретические подходы к определению сущности понятий «топливно-энергетический комплекс», «экономическая безопасность» и стратегические последствия этой отрасли.

Ключевые слова: энергетическая безопасность, топливно-энергетическая отрасль, электроэнергетическая промышленность энергетические ресурсы.

Kryzhanovskaya E. V.

International University of Business and Law

**THEORETICAL ASPECTS OF FORMATION OF THE MECHANISM
OF ECONOMIC SECURITY IN THE FUEL AND ENERGY INDUSTRY**

Summary

The article investigates the status and identified the major problems of Ukraine's energy security in the fuel and energy complex and theoretical approaches to definition of essence of the concepts of «fuel and energy complex», «economic security» and the strategic impact of this industry.

Key words: energy security, fuel and energy industry, electric power industry of energy resources.